

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

TROSKA DUSZPASTERSTWA RODZIN O MAŁŻEŃSTWO I RODZINĘ

Zjawiskiem doby obecnej jest wzrost zainteresowania małżeństwem i rodziną. Od ponad pięćdziesięciu lat rodzina jest również przedmiotem szczególnej troski Kościoła w Polsce. Tę troskę o małżeństwo i rodzinę Kościół realizuje poprzez duszpasterstwo rodzin, czyli różnorodne formy działalności pastoralnej, odnoszące się do osób żyjących w małżeństwie i rodzinie lub przygotowujących się do zawarcia małżeństwa. Stanowi ono jedno z najważniejszych zadań współczesnego Kościoła

Małżeństwo i rodzina stają się także w ostatnich latach przedmiotem decyzji władz państwowych. Problematyka małżeństwa i rodziny jest też obecnie tematem dyskusji naukowych i powstania wielu publikacji naukowych z różnych dziedzin.

Do przyczyn wspomnianego zainteresowania małżeństwem i rodziną zaliczyć należy gwałtowne przemiany dokonujące się w rodzinie, które często określane są jako kryzys rodziny¹, oraz uświadomienie niezastąpionej roli, jaką rodzina odgrywa w Kościele i w społeczeństwie. Nasilenie troski Ko-

---

Ks. prof. dr hab. RYSZARD KAMIŃSKI – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej i kurator Katedry Duszpasterstwa Rodzin w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Chopina 23/8, 20-023 Lublin; e-mail: teopast@kul.lublin

¹ Wśród przejawów tego kryzysu wymienia się wolną miłość, małżeństwo na próbę, wzrastającą liczbę rozwodów, związki homoseksualne, przejście przez instytucje państwowe pewnych funkcji, które tradycyjnie zarezerwowane były dla rodziny. Skłania to nawet niektórych polityków i działaczy do przepowiadania rzekomo bliskiego zaniku instytucji małżeństwa i rodziny w społeczeństwie. Przejawy kryzysu nie wskazują jednak, że rodzina zanika, ale że zmienia się, aby jak najlepiej odpowiedzieć na wyzwania współczesnej epoki. Zob. B. M i e r z w i ń s k i. *Współczesna koncepcja teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*. „Teologia Praktyczna” 2:2001 s. 89-90.

ścioła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę nastąpiło jako reakcja na tragiczne skutki liberalnej ustawy aborcyjnej z 1956 r. Od pięćdziesięciu lat mamy w Kościele w Polsce stale rozwijające się dzieło duszpasterstwa rodzin jako wyraz szczególnej troski o małżeństwo i rodzinę². Po 1989 r. także władze państwowe w Polsce uwzględniają w jakiejś mierze w swojej działalności ustawodawczej i społecznej dobro rodziny.

Dzisiejsze ukierunkowanie Kościoła na rodzinę nie jest przejawem mody czy koniunkturalizmu, ale opiera się na wizji rodziny opartej na Piśmie Świętym i Tradycji. Wizja ta sięga korzeniami Starego Testamentu, ale rozpoczyna się wraz z powstaniem Kościoła i wiąże się z osobą Jezusa Chrystusa, który przyszedł na świat w rodzinie, żył w niej trzydzieści lat i uświęcił ją. Chrystus w swoim nauczaniu i działalności podnosił wartość rodziny, dlatego jest On pierwszym duszpasterzem rodzin. Postawę Chrystusa wobec rodziny podjął i kontynuuje Kościół. Dlatego małżeństwo i rodzina zawsze zajmowały w działalności Kościoła katolickiego ważne miejsce. Do tego zobowiązuje Kościół podniesienie przez Chrystusa małżeństwa do godności sakramentu oraz określanie rodziny chrześcijańskiej mianem „Kościoła domowego”. Do uwrażliwienia na problemy małżeństwa i rodziny w naszych czasach przyczynił się Sobór Watykański II, stwierdzając, że „szczęście osoby i społeczności ludzkiej oraz chrześcijańskiej wiążą się ściśle z pomyslną sytuacją małżeństwa i rodziny” (KDK 47).

Przeobrażenia dokonujące się w dzisiejszej rodzinie pod wpływem gwałtownych przemian cywilizacyjnych i przeobrażeń specyficznie polskich wymagają innego niż dotąd spojrzenia na małżeństwo i rodzinę. W takim kontekście wciąż aktualne pozostają pytania: W jaki sposób ma się wyrażać dzisiaj troska Kościoła o małżeństwo i rodzinę? Jakie ma być dzisiaj duszpasterstwo rodzin? Jakie są zadania duszpasterstwa rodzin? Jakich ma ono używać metod i środków, aby najskuteczniej realizować założone cele? Kto ma być podmiotem duszpasterstwa rodzin? To są pytania, które w obecnej rzeczywistości domagają się klarownych odpowiedzi.

Kościół wezwany do troski o małżeństwa i rodziny realizuje ją przede wszystkim przez duszpasterstwo rodzin. Papież Paweł VI w encyklice *Humanae vitae* (HV) określił duszpasterstwo rodzin jako „najpilniejsze posłannictwo, najważniejsze dzieło i obowiązek w naszych czasach” (HV 20). Jan Paweł II, nawiązując do tej myśli, w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* (FC) stwierdził, że „trzeba podjąć każdy wysiłek, ażeby zorganizować

² Tamże s. 90.

i rozwinąć duszpasterstwo rodzin [...], bo przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od Kościoła domowego” (FC 65).

1. POJĘCIE I ISTOTA DUSZPASTERSTWA RODZIN

Terminu „duszpasterstwo rodzin” używamy w dwojakim znaczeniu:

1. Na oznaczenie subdyscypliny teologii pastoralnej lub części teologii pastoralnej szczegółowej, która wypracowuje podstawy, normy i zasady dla działalności duszpasterskiej ukierunkowanej na rodzinę³.

2. Na oznaczenie działalności duszpasterskiej zaadresowanej do osób tworzących rodzinę lub przygotowujących się do jej założenia. W działalność tę zaangażowane jest duchowieństwo i laikat na różnych poziomach organizacyjnych i strukturalnych duszpasterstwa rodzin.

Oba powyższe znaczenia terminu „duszpasterstwo rodzin” są wobec siebie komplementarne i koherentne. Stanowią dwa wymiary tej samej rzeczywistości. Codzienna obserwacja wskazuje, że działalność duszpasterska ukierunkowana na małżeństwo i rodzinę bez naukowej refleksji byłaby chaotyczna i niepogłębiona. Tak samo teoria duszpasterstwa rodzin, pozbawiona odniesienia do praktycznej troski pastoralnej Kościoła o małżeństwo i rodzinę, stawałaby się refleksją życzeniową, niepowiązaną z aktualną rzeczywistością. Tylko duszpasterstwo rodzin jako działalność wykorzystująca do swojej realizacji osiągnięcia naukowe teologii pastoralnej może być realną pomocą małżeństwu i rodzinie „w odkrywaniu i przeżywaniu przez nią nowego powołania i posłannictwa” (FC 69).

Duszpasterstwo rodzin wymaga współpracy teoretyków i praktyków duszpasterstwa, bo teoria i praktyka duszpasterstwa rodzin są komplementarne. Wzajemny stosunek teorii i praktyki duszpasterstwa rodzin może być określony jako stosunek obustronnego oddziaływania na siebie. Między teorią i praktyką duszpasterstwa rodzin powinna zachodzić jakościowa przemiana. Teoria potrzebuje weryfikacji przez praktykę, praktyka duszpasterstwa rodzin zaś potrzebuje oceny w kontekście istniejącej teorii. Teoria zawiera normatywne założenia uzasadniające, a następnie wyjaśniające warunki realizacji, zanim zacznie wyprowadzać praktyczne wnioski dla duszpasterstwa rodzin⁴.

³ Potrzebna jest dyskusja teologów pastoralistów nad problemem stosunku teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin.

⁴ R. Kamiński. *Duszpasterstwo jako działalność zorganizowana*. W: *Teologia pastoralna*. T. I: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Red. R. Kamiński. Lublin 2000 s. 428-429.

Kościół, świadom istniejących negatywnych zjawisk i zagrożeń dotyczących wiele rodzin, podejmuje działania mające na celu wsparcie małżeństw i rodzin w wypełnianiu powierzonej im misji. Stara się także pomóc tym małżeństwom i rodzinom, które z różnych powodów doświadczyły na sobie negatywnych skutków życia we współczesnym świecie.

2. DUSZPASTERSTWO RODZIN JAKO NAUKA

Duszpasterstwo rodzin jest teologiczną refleksją naukową o urzeczywistnieniu się Kościoła w rodzinie. Z pojęciem rodziny wiąże się pojęcie małżeństwa, bez którego rodzina nie może istnieć. Tak rozumiane duszpasterstwo rodzin stanowi subdyscyplinę teologii pastoralnej albo część teologii pastoralnej szczegółowej⁵. Wymaga więc ona oddzielnego scharakteryzowania.

Duszpasterstwo rodzin jako nauka jest dyscypliną stosunkowo młodą. Jej podbudowę teoretyczną znajdujemy we wspomnianej już i cytowanej adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* papieża Jana Pawła II (FC 17-86). Wychodząc od zamysłu Boga względem małżeństwa i rodziny, dokument podkreśla, że człowiek jest obrazem Boga-Miłości, a małżeństwo – komunią między Bogiem i ludźmi (FC 11-12), dzieci są najcenniejszym darem małżeństwa, a rodzina – komunią osób (14-15). Do podstawowych zadań rodziny adhortacja zalicza tworzenie wspólnoty osób, służbę życiu, udział w rozwoju społeczeństwa oraz uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła (FC 17-64).

Adhortacja *Familiaris consortio* nie podaje wprawdzie określenia duszpasterstwa rodzin, ale z naciskiem wskazuje na pilną potrzebę duszpasterskiej obecności Kościoła w rozwoju rodziny. W tym celu trzeba podjąć każdy wysiłek, ażeby zorganizować i rozwinąć duszpasterstwo rodzin, troszcząc się o tę pierwszoplanową dziedzinę w przekonaniu, że przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od „Kościół domowego” (FC 65). Dokument zaznacza, że „pasterska troska Kościoła nie może ograniczyć się tylko do rodzin chrześcijańskich, ale powinna przejawiać się wobec wszystkich rodzin, a szczególnie wobec tych, które znajdują się w sytuacjach trudnych czy nieprawidłowych” (FC 65). Dokument zaleca, aby Kościół dla wszystkich ro-

---

⁵ Niemiecki podręcznik teologii pastoralnej *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart* (Hrsg. von F.X. Arnold, F. Klostermann, K. Rahner, V. Schurr, L.M. Weber. Bd. I-IV. Freiburg–Basel–Wien 1964-1969 – skrót: HPTb) ujmuje małżeństwo i rodzinę jako podmiot urzeczywistniania się Kościoła w teraźniejszości. Zob. HPTb Bd. IV s. 90-91.

dzin miał „słowo prawdy, dobroci, zrozumienia, nadziei, żywego uczestnictwa w ich niekiedy dramatycznych trudnościach, wszystkim ofiarując swoją bezinteresowną pomoc” (FC 65). Przy tym „działalność duszpasterska Kościoła powinna być progresywna także w sensie pójścia za rodziną i towarzyszenia jej krok w krok na różnych etapach jej formacji i rozwoju” (FC 65). Wiele miejsca dokument poświęca pracownikom duszpasterstwa rodzin, do których zalicza biskupów i prezbiterów, zakonników i zakonnice oraz specjalistów świeckich (FC 73-75). Przedmiotem zainteresowania duszpasterstwa rodzin jest, według adhortacji, przygotowanie młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego w ramach przygotowania dalszego, bliższego i bezpośredniego, a także przygotowanie liturgicznego obrzędu małżeństwa (FC 66-67). Zadaniem duszpasterstwa rodzin, według omawianego dokumentu, jest także ewangelizacja osób proszących o ślub kościelny, które wprawdzie są ochrzczone, ale zaniedbane religijnie lub niewierzące (FC 68). Głównym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest, w myśl adhortacji, duszpasterstwo małżeństw, szczególnie małżeństw młodych, oraz rodzin znajdujących się w sytuacjach trudnych, np. takich, których członkowie są zmuszeni do przebywania długi czas poza domem (wojskowi, marynarze, więźniowie, uchodźcy) oraz rodzin bez mieszkania, rodzin niepełnych, rodzin z dziećmi upośledzonymi lub dotkniętymi narkomanią, rodzin alkoholików, rodzin podzielonych ideologicznie i rodzin doświadczających przemocy, a także osób starszych i samotnych (FC 77). Duszpasterstwo rodzin ma objąć swoim oddziaływaniem także małżeństwa i rodziny znajdujące się w sytuacjach nieprawidłowych, do których adhortacja zalicza takie zjawiska jak: małżeństwo na próbę, wolne związki, katolicy złączeni tylko ślubem cywilnym, osoby żyjące w separacji i rozwiedzeni, którzy nie zawarli nowego związku, i rozwiedzeni, którzy zawarli nowy związek (FC 79-84).

Przywołane teksty adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*, jak też wydane w Polsce *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* stanowią podstawę do dalszego rozwoju duszpasterstwa rodzin jako nauki i jako formy działania.

Rozwój duszpasterstwa rodzin jako nauki związany jest w Polsce z kilkoma ośrodkami naukowymi. W okresie PRL-u działalność naukowo-dydaktyczną nad małżeństwem i rodziną prowadziły w Polsce w szczególności sposób Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademia Teologii Katolickiej (dziś Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) w Warszawie i Papieska Akademia Teologiczna (dziś Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) w Krakowie. Po przełomie 1989 r. do wymienionych ośrodków dołączyło kilka nowych wydziałów teologicznych, w ramach których badana jest problematyka małżeństwa i rodziny.

W kształceniu w zakresie duszpasterstwa rodzin wykorzystywane są wykłady, ćwiczenia, seminaria naukowe, warsztaty oraz publikacje naukowe⁶.

Program naukowo-dydaktyczny realizowany w wymienionych jednostkach naukowych odznacza się podejściem interdyscyplinarnym i jest ukierunkowany na wypracowanie naukowych podstaw dla duszpasterstwa rodzin. W ostatnim czasie nowego impulsu do podejmowania takich badań dały świeżo wydane dokumenty kościelne, a mianowicie wielokrotnie już przywoływana adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II *Familiaris consortio*⁷, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*⁸ Konferencji Episkopatu Polski oraz przygotowany przez Radę ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski dokument *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*⁹.

2.1. PODSTAWY NAUKOWE DUSZPASTERSTWA RODZIN

Duszpasterstwo rodzin ukierunkowane na katolickie małżeństwo i rodzinę powinno uwzględniać zarówno wymiar teologiczny, jak i naturalny. Z tego też względu duszpasterstwo rodzin powinno opierać się, z jednej strony, na podstawach biblijno-teologicznych, z drugiej strony zaś na fundamentach psychologiczno-pedagogicznych, socjologicznych i medycznych itd.¹⁰

⁶ W KUL od 1970 r. istniała Sekcja Duszpasterstwa Rodzin na Wydziale Teologii. Specjalizacja ta obejmowała dwuletnie studia dla magistrów teologii, kończące się egzaminem licencjatu kościelnego, oraz studia doktoranckie. Od 1999 r. funkcjonuje w KUL Instytut Nauk o Rodzinie (INoR) z pięcioletnimi studiami magisterskimi i własnym czasopiśmie naukowym – „Rocznikami Nauk o Rodzinie” (do 2009 r. zeszyt 10 w ramach „Roczników Teologicznych”). Problematyką duszpasterstwa rodzin oprócz Katedry Duszpasterstwa Rodzin na Wydziale Teologii zajmuje się Katedra Pedagogiki Rodziny, Katedra Socjologii Rodziny i Wychowania oraz Katedra Psychologii Wychowawczej i Rodziny na Wydziale Nauk Społecznych. W UKSW (dawniej ATK) istnieje od 1975 r. Instytut Studiów nad Rodziną w Łomiankach (ISNaR), prowadzący studia magisterskie i doktoranckie. Instytut wydaje półrocznik naukowy „Studia nad Rodziną”. Pracownicy ISNaR brali udział w przygotowaniu Synodu Biskupów w 1980 r. na temat rodziny. W UP (dawniej PAT) w Krakowie istnieje od 1968 r. Instytut Rodziny. Nurt dydaktyczny realizowany jest w ramach Studium Teologii Rodziny dla księży i katolików świeckich. Zob. R. Bieliń. *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*. Lublin 2001 s. 76-81; *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Lublin 2002 s. 433-434; *Ocalić prawdę o rodzinie. Srebrny jubileusz Instytutu Studiów nad Rodziną UKSW w Łomiankach*. Red. K. Majdański. Łomianki 2000 s. 81-152; W. Gasiłło. *Duszpasterska troska Kard. K. Wojtyły o rodzinę*. Kraków 1996 s. 38-62.

⁷ Watykan 1981.

⁸ Warszawa 2003.

⁹ Warszawa 2009.

¹⁰ P. Poręba. *Potrzeba naukowego duszpasterstwa rodzin*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18:1971 z. 3 s. 120-131.

Duszpasterstwo rodzin, mające za przedmiot swojej troski rodzinę, realizującą w swoim życiu Boży plan zbawienia, odwołuje się do Objawienia Bożego i nauk teologicznych.

Podstawy biblijno-teologiczne małżeństwa i rodziny zawarte są w Piśmie Świętym i nauczaniu Kościoła. Określają one cel oraz Boże wymagania wobec małżeństwa i rodziny. W spełnianiu tych wymagań i osiąganiu celu małżeństwo i rodzina zdeterminowane są uwarunkowaniami podmiotowymi i przedmiotowymi. Dlatego duszpasterstwo rodzin musi brać pod uwagę nie tylko podstawy biblijno-teologiczne, ale i uwarunkowania naturalne, mające wpływ na funkcjonowanie małżeństwa i rodziny. Duszpasterstwo rodzin musi liczyć się z uwarunkowaniami życia małżeństwa i rodziny oraz możliwościami zachowania w nich więzi z sobą i z Bogiem¹¹. Dlatego w duszpasterstwie rodzin konieczna jest wiedza z zakresu dyscyplin psychologicznych, socjologicznych, pedagogicznych i medycznych. Owe dyscypliny naukowe (psychologia, pedagogika, socjologia, medycyna, psychiatria itd.) mają duże znaczenie dla duszpasterstwa rodzin. Pozwalają odpowiednio ukierunkować działalność duszpasterską i wybrać dla duszpasterstwa rodzin adekwatne do potrzeb formy oddziaływania. Potwierdza to soborowa konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*: „W duszpasterstwie należy uznawać i stosować w dostatecznej mierze nie tylko zasady teologiczne, lecz także zdobycze nauk świeckich, zwłaszcza psychologii i socjologii” (KDK 48)¹².

Uwarunkowaniami podmiotowymi małżeństwa i rodziny są cechy psychiczne i charakterologiczne małżonków i innych członków rodziny. Dobry dobór psychiczny i osobowościowy małżonków rzutuje pozytywnie na relacje międzyosobowe i więź rodzinną. Dobór wedle cech psychicznych i osobowościowych to domena nauk psychologicznych. Duszpasterstwo rodzin korzysta szczególnie z dorobku psychologii mężczyzny i kobiety, psychologii życia małżeńskiego i rodzinnego, psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży itd. Szczególne znaczenie ma psychologia pastoralna¹³ oraz psychologia życia religijnego. Współdziałanie duszpasterstwa rodzin i psychologii pozwala lepiej zrozumieć wiele problemów duszpasterstwa rodzin i służy

¹¹ Tamże s. 125.

¹² Tamże s. 125-126.

¹³ A. Tomkiewicz. *Ogólne zadania psychologii pastoralnej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30:1983 z 4 s. 251 Zob. t e n ż e. *Psychologia pastoralna – kierunki, zadania, metody*. W: *Teologia pastoralna*. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna* s. 36-41.

skuteczniejszemu oddziaływaniu na małżeństwa i rodziny przez nauczanie kościelne oraz indywidualne spotkania z małżonkami, rodzicami i dziećmi¹⁴.

Bardzo pomocne dla duszpasterstwa rodzin są także nauki socjologiczne. Dostarczają one informacji, bez których wiele problemów małżeństwa i rodziny nie byłoby dostrzeżonych i należycie rozwiązanych. Dlatego rolę socjologii w duszpasterstwie docenia dzisiaj Kościół i zaleca korzystanie z jej usług dla dobra małżeństwa i rodziny (zob. KDK 52).

Dzisiejszemu duszpasterstwu rodzin potrzebna jest także znajomość zasad pedagogicznych. Potwierdza to chociażby soborowy Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*: „Zasady chrześcijańskiego wychowania powinny być [...] należycie uzupełniane nowszymi osiągnięciami zdrowej psychologii i pedagogiki” (DFK 11). Ponieważ rodzice powinni znać zasady pedagogiki w wychowaniu swoich dzieci, dlatego ważnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest pedagogizacja rodziców, czyli przygotowanie ich do roli wychowawców w swojej rodzinie. Duszpasterstwo rodzin powinno także korzystać z wyników badań medycznych. Wiele bowiem problemów znajduje się na styku obu tych dziedzin. W takim kontekście zrozumiały jest tekst soborowy mówiący o potrzebie medycyny w duszpasterstwie rodzin: „Specjaliści, zwłaszcza w dziedzinie biologii, medycyny, socjologii i psychologii, wiele mogą oddać usługom dobru małżeństwa i rodziny oraz spokojowi sumień, jeśli przez wspólny układ swych badań będą się gorliwie starać naświetlić różne warunki sprzyjające uczciwemu uregulowaniu ludzkiej rozrodczości” (KDK 52).

3. DUSZPASTERSTWO RODZIN JAKO DZIAŁALNOŚĆ KOŚCIOŁA UKIERUNKOWANA NA RODZINĘ

Działalność duszpasterska może być skierowana równocześnie na dużą liczbę wiernych, i wtedy mamy duszpasterstwo masowe, lub na pojedyncze osoby, i wtedy mamy duszpasterstwo indywidualne, albo na wybrane grupy osób w zależności od wieku, płci, zawodu, stanu, przynależności do grup religijnych, rodziny itd., i wtedy mamy duszpasterstwo grupowe, stanowe, kategoriale, specjalne. W obrębie duszpasterstwa kategoriale sytuuje się także duszpasterstwo rodzin¹⁵.

¹⁴ Poręba. *Potrzeba naukowego duszpasterstwa rodzin* s. 126.

¹⁵ Poręba. *Potrzeba naukowego duszpasterstwa rodzin* s. 115.

Duszpasterstwo rodzin jest posługą zbawczą Kościoła, ukierunkowaną na małżeństwo i rodzinę¹⁶. Według *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* duszpasterstwo rodzin jest „systemem kościelnych działań celowych, które zmierzają do urzeczywistniania zbawczego planu dotyczącego małżeństwa i rodziny” (DDR 8). Rodzina ma wielkie znaczenie dla poszczególnych ludzi, społeczeństwa i Kościoła. W rodzinie realizuje się Kościół Chrystusowy. Z drugiej strony współczesna rodzina jest zagrożona w swojej trwałości i funkcji pod wpływem przemian cywilizacyjnych, ekonomiczno-społecznych, kulturalnych, religijnych itd. Współczesna więc sytuacja Kościoła i rodziny wymaga dobrze rozwiniętego duszpasterstwa rodzin, zatroskanego o potrzeby wszystkich rodzin. Duszpasterstwo rodzin powinno też pobudzać rodziny katolickie do apostołatu¹⁷.

Przedmiotem duszpasterstwa rodzin są problemy współczesnych małżeństw i rodzin. Małżeństwa stanowią początek rodziny i rzutują najmocniej na jej trwałość. Wieź wspólnoty małżeńskiej warunkuje spójność życia rodzinnego. Dlatego duszpasterstwo rodzin, mając na uwadze jedność i spójność między małżonkami, musi nie tylko troszczyć się o dobór partnerów oraz warunki bytowe, warunkujące jedność i trwałość małżeństwa, ale także o to, żeby te wartości były znane i doceniane przez kandydatów do małżeństwa.

Należy dążyć do tego, aby rodzina wychodziła ze stanu bierności, a z przedmiotu duszpasterstwa coraz bardziej stawała się jego podmiotem. Temu powinna służyć aktywizacja apostołska rodzin. Będzie ona sprawdzianem, na ile rodzina żyje na co dzień Ewangelią i wiarą (zob. FC 52). Aktywizacja apostołska rodzin ma umacniać świadomość członków rodziny, że są oni odpowiedzialni za swoją rodzinę, za przyszłość Kościoła i społeczeństwa. Kolejnym krokiem w upodmiotowianiu członków rodziny jest zaangażowanie ich w działalność apostołską¹⁸.

---

¹⁶ C.K. Wojaczek określa duszpasterstwo rodzin następująco: „Jest to działalność Kościoła, który pełni zbawcze posłannictwo wobec rodziny, obejmując wszystkie etapy jej rozwoju oraz całość treści jej życia w perspektywie sakramentalności małżeństwa i wymiaru eklezjalnego rodziny” (K. Wojaczek. *Koncepcja duszpasterstwa rodzin w „Familiaris Consortio”*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. A.L. Szafranski. Lublin 1985 s. 288).

¹⁷ Poręba. *Potrzeba naukowego duszpasterstwa rodzin* s. 116.

¹⁸ B. Mierzwiński, J. Wilk, R. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa* s. 435-436.

4. OBSZARY TROSKI DUSZPASTERSTWA RODZIN

Kościół w Polsce opublikował kilka dokumentów, które określają zasady i zadania duszpasterstwa rodzin. W 1969 r. ukazała się *I Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin*. W 1975 r. ogłoszono *II Instrukcję Episkopatu Polski dotyczącą przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego*. W 1984 r. opublikowano *Zadania pracowników duszpasterstwa rodzin*, a w 1986 r. ukazała się *III Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*. Na uwagę zasługuje także dokument II Polskiego Synodu Plenarnego *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie* (PŻMR). Szczególnie ważnym dokumentem, wpisującym się w troskę Kościoła w Polsce o małżeństwo i rodzinę, jest zwłaszcza *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* (DDR). Opierając się na tych dokumentach, można określić zadania duszpasterstwa rodzin w Polsce.

Pierwszym kluczowym obszarem duszpasterstwa rodzin w Polsce, od momentu jego powstania¹⁹, jest obrona życia ludzkiego, i to obrona integralna – od poczęcia do naturalnej śmierci.

Jest to szczególnie ważne dzisiaj, kiedy na różne sposoby podważa się wartość życia ludzkiego. Obronę życia ludzkiego duszpasterstwo rodzin realizuje poprzez głoszenie Ewangelii życia. Przypomina o tym Jan Paweł II w encyklice *Evangelium vitae* (EV). Dotyczy ona przede wszystkim dwóch dziedzin: obrony życia dziecka poczętego, a zagrożonego aborcją, oraz obrony życia człowieka starego i chorego zagrożonego eutanazją. Ponieważ życie ludzkie jest święte i nienaruszalne w każdej chwili jego trwania, także w fazie prenatalnej (EV 61), troska o życie dziecka poczętego, osoby zupełnie bezbronnej, należy do podstawowych zadań duszpasterstwa rodzin. Troska duszpasterstwa rodzin powinna przejawiać poprzez przeciwstawianie się

---

¹⁹ Początki duszpasterstwa rodzin w Polsce wiążą się z działaniami podejmowanymi przez Kościół w połowie lat pięćdziesiątych XX wieku. Ich celem była ochrona życia dzieci poczętych. Działania te były reakcją na wprowadzoną przez Sejm PRL 27 IV 1956 r. ustawę o warunkach dopuszczalności przeżywania ciąży, która w praktyce zezwalała na swobodne uśmiercanie poczętych dzieci. Episkopat Polski stanowczo wyraził swój sprzeciw w licznych orędziach i memoriałach do władz PRL. Szczególnie cenna była inicjatywa powołania w 1957 r. duszpasterstwa służby zdrowia, którego głównym celem była ochrona życia dziecka poczętego. W połowie lat sześćdziesiątych z duszpasterstwa służby zdrowia wyodrębniło się duszpasterstwo rodzin, dla którego obrona życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci była zawsze jednym z głównych zadań. Chociaż od wspomnianych wydarzeń minęło ponad pół wieku, obrona życia każdego człowieka stanowi wciąż zadanie priorytetowe.

kulturze śmierci, która promuje antykoncepcję, aborcję, techniki sztucznej prokreacji oraz badania nad ludzkim embrionem. Duszpasterstwo rodzin powinno też podejmować inicjatywy pozytywne, mające na celu budowanie w społeczeństwie polskim kultury życia²⁰.

Ponieważ niektóre środowiska liberalne ukazują eutanazję jako akt humanizmu wobec człowieka obciążonego śmiertelną chorobą, pilnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest przeciwstawianie się możliwości śmierci na życzenie oraz realizowanie inicjatyw stojących na straży życia osób starych i chorych do godziwego życia i umierania (FC 46). Szczególnym miejscem i formą ochrony życia człowieka starego i chorego są hospicja²¹. W opiece duszpasterskiej hospicyjnej trzeba pamiętać o chorym, ale także o zespole opieki hospicyjnej²² oraz członkach rodziny chorego terminalnie, którzy będąc świadkami cierpienia bliskiej osoby doświadczają ciężkich przeżyć duchowych i psychicznych²³.

Kolejnym obszarem duszpasterstwa rodzin jest przygotowanie młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego, które przybiera charakter stałego procesu i przebiega w trzech etapach: dalszym, bliższym i bezpośrednim. Przygoto-

---

²⁰ W tym celu należy promować Krucjatę Modlitwy w Obronie Poczętych Dzieci, rozwijać sieć domów dla samotnych matek, popierać działalność ruchów *pro-life* oraz rozwijać dzieło duchowej adopcji dziecka poczętego, która trwa 9 miesięcy i polega na codziennym odmawianiu jednej tajemnicy różańcowej oraz specjalnej modlitwy w intencji dziecka poczętego, jego rodziców oraz godnego życia po urodzeniu. Zob. J. Kamiński. *Zadania duszpasterstwa rodzin w świetle Adhortacji Apostolskiej Familiaris Consortio i dokumentów Kościoła w Polsce*. Lublin 2009 s. 85-93 (mps pracy doktorskiej w Archiwum KUL).

²¹ Opieka hospicyjna, zwana paliatywną, oznacza kompleksową opiekę nad osobami cierpiącymi na postępujące i przewlekłe choroby, których wyleczenie z punktu widzenia medycyny jest niemożliwe. Jej zadaniem jest nie przyśpieszanie czy opóźnianie śmierci chorego, ale dążenie do zlikwidowania lub zmniejszenia bólu oraz utrzymanie możliwie najwyższej jakości życia pacjenta. Zob. M. Kalinowski. *Hospicyjne duszpasterstwo*. W: *Leksykon Teologii Pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin 2006 s. 294-295.

²² Chodzi tutaj o lekarzy, pielęgniarzy, psychologów, pracowników socjalnych i administracyjnych, rehabilitantów, terapeutów oraz wolontariuszy. Wszystkie te osoby, chociaż w różnym stopniu, narażone są na doświadczanie wewnętrznych rozterek i bólu, rozgoryczenia i poczucia bezradności, które pojawiają się w sytuacji śmierci podopiecznych hospicjum. To wewnętrzne zmęczenie dotyczy płaszczyzny psychologicznej, ale też religijnej i wiąże się z pytaniami o sens życia, cierpienia i śmierci. Zob. M. Kalinowski. *Towarzystwo w cierpieniu. Posługa hospicyjna*. Lublin 2002 s. 34-35; Kamiński. *Zadania duszpasterstwa rodzin* s. 101-104.

²³ Najbliżsi chorego terminalnie, posługując całą sobą, są wyczerpani fizycznie i psychicznie. Dlatego duszpasterstwo rodzin powinno udzielać pomocy tak duchowej, jak też psychicznej i socjalnej rodzinie opiekującej się umierającą osobą. Zob. M. Kalinowski. *Rodzina w posłudze choremu terminalnie*. „Roczniki Teologiczne” 50:2003 z. 6 s. 189-203; Kamiński. *Zadania duszpasterstwa rodzin* s. 103-104.

wanie dalsze rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie i polega na zdobyciu odpowiedniej wiedzy oraz osiągnięciu stosownych cnót związanych z życiem rodzinnym. Przygotowanie bliższe obejmuje młodzież ponadgimnazjalną i jest swoistą formą katechumenatu przed narzeczeństwem i przed zawarciem małżeństwa. Przygotowanie bezpośrednio skierowane jest do narzeczonych przed zawarciem małżeństwa. Cechą wspólną tych etapów jest wychowanie młodych ludzi do miłości realizującej się w sakramentalnym związku małżeńskim i wspólnocie rodzinnej. Podstawą przygotowania do małżeństwa jest wychowanie do miłości w rodzinie przez przykład rodziców, a także w szkole i na katechezie.

Ważnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest pomoc rodzinie. Istnieje wiele zjawisk, które wprost uderzają w rodzinę: błędne pojmowanie nierozdzielności małżeństwa, duży zamęt w rozumieniu autorytetu rodziców, stale wzrastająca liczba rozwodów, plaga przerywania ciąży, uciekanie się do sterylizacji, utrwalanie się mentalności przeciwnej poczęciu nowego życia itd. (FC 6). Coraz częściej podważa się sakramentalność małżeństwa. Proponuje się związki małżeńskie cywilne lub tzw. wolne związki jako alternatywne formy współżycia kobiety i mężczyzny. W tym kontekście obrona sakramentalnego i wspólnotowego charakteru małżeństwa ukazuje się jako jedno z ważniejszych zadań duszpasterstwa rodzin. Zadaniem duszpasterstwa rodzin jest organizowanie dla małżeństw spotkań, warsztatów i rekolekcji, których celem jest pogłębianie więzi małżeńskiej, głębsze zrozumienie się i pełniejsze doświadczenie sakramentalnego wymiaru ich związku. Należy także budzić w rodzinach pragnienie stawania się „domowym Kościołem”. Ważnym zadaniem jest rozwijanie liturgii „domowego Kościoła”.

Do duszpasterstwa rodzin należy także opieka nad młodymi małżeństwami. Wiele młodych par doświadcza licznych trudności. Troska o młode małżeństwa i rodziny nie jest zarezerwowana wyłącznie dla duchownych. Ważną rolę w pomocy młodym małżeństwom powinny odgrywać inne małżeństwa. Należy dążyć do tego, aby jak najwięcej młodych małżeństw odnalazło swoje miejsce we wspólnotach, ruchach i stowarzyszeniach religijnych. Udział młodych małżeństw w zrzeczeniach religijnych i wspólnotach rodzin umacnia ich w realizacji własnego powołania i pozwala doświadczać duchowego bogactwa Kościoła. Większość tych zrzeczeń, mimo różnic podkreślających ich specyfikę, mają pewne cechy wspólne. Należą do nich: wypracowanie duchowości małżeńskiej i rodzinnej, określony skład grupy, więzy przyjaźni między członkami wspólnoty oraz określony przebieg spotkań w grupach. We wspólnocie rodzin wychodzi się z założenia,

że sakrament małżeństwa jest powołaniem małżonków i ich drogą do świętości²⁴.

Jednym z zadań duszpasterstwa rodzin są wizyty duszpasterskie rodzin, które w praktyce przyjmują formę kolędy, przywitania nowo przybyłych do parafii małżeństw i rodzin, udziału w uroczystościach rodzinnych, akcji społeczno-charytatywnych oraz odwiedzin chorych i niepełnosprawnych. W Polsce najbardziej powszechną formą wizyty duszpasterskiej w rodzinie jest kolęda. Kluczową sprawą w tym względzie jest zachowanie duszpasterskiego charakteru kolędy²⁵.

II Polski Synod Plenarny zaleca parafialne rekolekcje rodzinne (PŻMR 45). W warunkach parafialnych najczęstszą formą rekolekcji są rekolekcje otwarte, organizowane dla wszystkich parafian przy okazji Wielkiego Postu i Adwentu. W przeprowadzeniu takich rekolekcji obok kapłana rekolekcjonisty ważną rolę odgrywają przygotowane osoby świeckie, zwłaszcza pary małżeńskie. Ich aktywna obecność sprawia, że rekolekcje będą bliższe życiu i bardziej przemawiające do uczestników.

Kolejnym obszarem duszpasterstwa rodzin jest pomoc dzieciom. Przyjmuje się, że duszpasterstwo dzieci rozpoczyna się chrztem dziecka i intensyfikuje się wraz z jego rozwojem. Przez sakrament chrztu dziecko wkracza na drogę życia wiarą we wspólnocie Kościoła. Kolejnym ważnym elementem wsparcia rodziny przez duszpasterstwo dzieci jest katecheza przedszkolna i szkolna. Celem katechezy w tym okresie jest pomoc dziecku w poznaniu i doświadczaniu Boga. Formacja katechetyczna dziecka w szkole, w zależności od wieku uczniów, powinna przygotowywać dziecko do spotkania z Bogiem w modlitwie i sakramentach oraz pomagać w kształtowaniu chrześcijańskiej postawy. Formą oddziaływania duszpasterskiego na dzieci są dziecięce zrzeczenia religijne. Udział dzieci w zrzeczeniach religijnych ma duży wpływ na formację liturgiczną, socjalizację i rozwój osobowości. Zrzeczenia religijne przygotowują do zadań apostołskich oraz pozwalają lepiej doświadczyć Kościoła jako wspólnoty²⁶. Szczególną jednak troską należy otoczyć dzieci, które pozbawione są rodziny z powodu śmierci rodziców, ich rozwodu lub odebrania im praw rodzicielskich (DDR 48). Zadaniem duszpasterstwa rodzin w zakresie pomocy dzieciom jest także propagowanie idei zakładania parafialnych świet-

²⁴ *Teologia pastoralna*. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa* s. 435-441; Kamiński. *Zadania duszpasterstwa rodzin* s. 194-195.

²⁵ R. Kamiński. *Parafia miejscem realizacji duszpasterstwa*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa* s. 69-77.

²⁶ H. Wróńska. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne*. Lublin 2007 s. 150-260.

lic dla dzieci. W pierwszym rzędzie powinny one być skierowane do dzieci z rodzin najuboższych i zaniedbanych (zob. DDR 50).

Szczególną formą pomocy małżeństwom i rodzinom jest poradnictwo rodzinne, które w Polsce przybiera formę Parafialnych Poradni Rodzinnych²⁷, Specjalistycznych Poradni Rodzinnych²⁸ i telefonu zaufania²⁹.

Kolejnym obszarem duszpasterstwa rodzin jest pedagogizacja rodziców. Ponieważ duży odsetek rodziców źle spełnia funkcje wychowawcze wobec własnych dzieci, istnieje pilna potrzeba permanentnej edukacji rodziców. Jest to działalność zmierzająca do stałego wzbogacania posiadanej przez rodziców potocznej wiedzy pedagogicznej o elementy naukowej wiedzy na temat wychowania dzieci i młodzieży. Celem pedagogizacji rodziców jest pomoc rodzicom w wychowaniu dzieci poprzez podnoszenie stopnia ich refleksyjności oraz wzbogacania świadomości pedagogicznej. W sensie wąs-

---

²⁷ Początki Parafialnych Poradni Rodzinnych (PPR) przypada na lata sześćdziesiąte XX wieku. W 1956 r. Komisja Duszpasterstwa Episkopatu Polski w związku z niebezpieczeństwem aborcji zaleciła, aby w każdej parafii przygotować odpowiednie kobiety, zwłaszcza pracownice służby zdrowia, aby udzielały fachowych informacji na temat szkodliwości sztucznych poronień, antykoncepcji oraz uczyły naturalnych metod regulacji poczęć. *I Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* z 1969 r. obligowała proboszczów do tworzenia w każdej parafii katolickiej poradni rodzinnej. Postulat ten podtrzymało także *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* z 2003 r. Do zadań Poradni Rodzinnych należą: ukazywanie właściwego wymiaru miłości małżeńskiej i rodzinnej, w tym czystości przedmałżeńskiej i małżeńskiej, uwrażliwianie na godność każdego człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci, kształtowanie postaw prorodzinnych, nauczanie naturalnych metod regulacji poczęć, ukazywanie potrzeby pełnego miłości towarzyszenia dziecku od poczęcia, pomaganie w rozwiązywaniu konfliktów małżeńsko-rodzinnych i problemów wychowawczych.

²⁸ Ze względu na rosnącą liczbę osób wymagających wsparcia w wielu dziedzinach życia istnieje potrzeba specjalistycznych form pomocy takim osobom. Dlatego *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* zaleca, aby w każdej diecezji powołać Specjalistyczną Poradnię Rodzinną, a także, jeśli istnieje taka możliwość, również Rejonowe lub Dekanalne Specjalistyczne Poradnie Rodzinne. Za ich organizację, kierowanie i funkcjonowanie odpowiada Diecezjalny Wydział Duszpasterstwa. W Specjalistycznych Poradniach Rodzinnych (SPR) w celu zapewnienia osobom potrzebującym kompleksowej pomocy, powinni pracować świeccy specjaliści z różnych dziedzin (FC 75). Dlatego w SPR należy zatrudnić kapłana, psychologa, pedagoga, prawnika, lekarza i instruktora naturalnych metod regulacji poczęć. Od kompetencji i zaangażowania tych osób zależy skuteczność pomocy osobom poszukującym.

²⁹ Pierwsze duszpasterskie telefony zaufania w Polsce zaczęły powstawać po 1989 r. Najczęściej tworzone je przy zgromadzeniach zakonnych, ośrodkach duszpasterstwa akademickiego oraz instytucjach diecezjalnych. Troskę o powstawanie telefonów zaufania wyraża *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* z 2003 r., postulując, aby w każdej diecezji został uruchomiony przynajmniej jeden telefon zaufania pod opieką Diecezjalnego Wydziału Duszpasterstwa Rodzin (DDR 44). Poradnictwo przez telefon ma swoje zalety, ale także pewne ograniczenia. Zob. *Teologia pastoralna*. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa* s. 622-625.

kim pedagogizacja rodziców obejmuje rodziców, w sensie szerokim można mówić o podnoszeniu kultury pedagogicznej także dorastającej młodzieży, kandydatów na przyszłych rodziców.

Do duszpasterskiej pedagogizacji Kościół powinien wykorzystywać przygotowanie związane z przyjęciem przez dzieci sakramentów świętych: chrztu, Pierwszej Komunii, pokuty i bierzmowania. Ważną rolę odgrywają organizowane przez duszpasterstwo rodzin spotkania i kongresy poświęcone rodzinie.

Szczególnym obszarem troski duszpasterstwa rodzin są rodziny w sytuacjach trudnych i nieprawidłowych. Do pierwszej grupy należą małżeństwa bezdzietne, małżeństwa mieszane, rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi, rodziny z osobami uzależnionymi, rodziny z osobami w podeszłym wieku, rodziny bezrobotnych, wdowy i wdowcy, osoby samotne oraz rodziny doświadczające wypadków losowych. Do drugiej grupy należą rodziny rozbite, osoby żyjące w małżeństwach niesakramentalnych, osoby w wolnych związkach (FC 77-78; DDR 67-72). Zadaniem duszpasterstwa rodzin jest otoczenie troską tych osób i rodzin.

5. KONCEPCJA PODRĘCZNIKA DUSZPASTERSTWA RODZIN

Duszpasterstwo rodzin jako dyscyplina naukowa, podobnie jak teologia pastoralna, wyróżnia się spośród innych dyscyplin teologicznych orientacją egzystencjalną i praktyczną. Ponieważ nauki praktyczne nie są przeciwieństwem nauk „teoretycznych”, tzn. jakoby te ostatnie nie miały nic wspólnego z praktyczną działalnością, a te pierwsze nie wymagały teorii, przeto teologia pastoralna i duszpasterstwo rodzin są także dyscyplinami normatywnymi. Dzięki wymiarowi normatywnemu wymienione dyscypliny tworzą zespół zasad, norm i modeli, którymi Kościół, wspólnoty religijne i ich reprezentanci powinni kierować się w działalności eklezjalnej. Aspekty normatywny i praktyczny poznania naukowego stanowią w duszpasterstwie rodzin zwartą całość. Nie można bowiem konstruować zasad dla duszpasterstwa rodzin jako działalności bez uprzedniej naukowej refleksji nad rzeczywistością i podstawami jej oceny³⁰.

Widać zatem, jak kluczową sprawą dla duszpasterstwa rodzin jest uwzględnianie w prowadzonej refleksji teologiczno-pastoralnej zarówno wy-

---

³⁰ Por. R. Kamiński. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. W: *Teologia pastoralna*. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna* s. 12-21.

miaru normatywnego, jak i praktycznego. Wiąże się to ze stosunkiem teorii i praktyki w teologii pastoralnej³¹. Wymiar doktrynalny i praktyczny duszpasterstwa rodzin nie tylko nie przeciwstawiają się sobie, ale są względem siebie komplementarne, a nawet wręcz niezbędne jeden dla drugiego, ponieważ chodzi w nich o zrozumienie tej samej rzeczywistości, którą jest urzeczywistnianie się Kościoła w małżeństwie i rodzinie³².

Przygotowaniu podręcznika duszpasterstwa rodzin powinna towarzyszyć troska o ukazanie normatywnego, ale także praktycznego wymiaru duszpasterstwa rodzin. Dlatego po wyjaśnieniu kluczowych dla tej dyscypliny pojęć i przedstawieniu możliwie wyczerpującej definicji należy ukazać podstawy biblijne, teologiczne, antropologiczne, historyczne, psychologiczne, socjologiczne i prakseologiczne. Dopiero na takich podstawach należy ukazywać praktyczny wymiar duszpasterstwa rodzin. W ten sposób praktyczne wskazania, propozycje czy postulaty w poszczególnych rozdziałach będą miały nie tylko uzasadnienie prakseologiczne, ale także biblijno-teologiczne. Tylko przy takim podejściu podręcznik duszpasterstwa rodzin przyczyni się do upowszechniania całościowego podejścia pastoralnego, a nie tylko normatywnego czy praktycznego. Tak opracowany podręcznik będzie realizował prawdę, tak wspaniale ukazaną przez ostatni Sobór, że doktrynalny i duszpasterski wymiar życia Kościoła są komplementarne i wręcz niezbędne jeden drugiemu. W obu wymiarach bowiem chodzi o zrozumienie jednej i tej samej rzeczywistości.

Oto zarys koncepcji podręcznika duszpasterstwa rodzin uwzględniającego oba podniesione elementy.

DUSZPASTERSTWO RODZIN

REFLEKSJA NAUKOWA I DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKA

WSTĘP

ROZDZ. 1. DUSZPASTERSTWO RODZIN JAKO DYSCYPLINA NAUKOWA

- 1.1. Pojęcie i problematyka duszpasterstwa rodzin
- 1.2. Przedmiot badań duszpasterstwa rodzin
- 1.3. Duszpasterstwo rodzin a teologia pastoralna
- 1.4. Komplementarność nauki i praktyki duszpasterstwa rodzin

---

³¹ Zob. N. Mette. *Theorie der Praxis. Wissenschaftliche und methodologische Untersuchungen zur Theorie-Praxis*. Dusseldorf 1978 s. 292-316.

³² D. Bourgeois. *Duszpasterstwo Kościoła*. Poznań 2001 s. 9.

- 1.5. Metody badań duszpasterstwa rodzin
- 1.6. Ośrodki naukowe duszpasterstwa rodzin

ROZDZ. 2. PODSTAWY DUSZPASTERSTWA RODZIN

- 2.1. Geneza i rozwój duszpasterstwa rodzin (rys historyczny)
- 2.2. Antropologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin
- 2.3. Podstawy biblijnoteologiczne duszpasterstwa rodzin
  - 2.3.1. Małżeństwo i rodzina w planach Bożych
  - 2.3.2. Sakramentalność i duchowość małżeństwa
- 2.4. Podstawy socjologiczne duszpasterstwa rodzin
- 2.5. Podstawy psychologiczne duszpasterstwa rodzin
- 2.6. Podstawy biologiczno-medyczne duszpasterstwa rodzin
- 2.7. Funkcja ekonomiczna rodziny
- 2.8. Polityka rodzinna w Polsce po roku 1989

ROZDZ. 3. DUSZPASTERSTWO RODZIN JAKO DZIAŁALNOŚĆ ZBAWCZA KOŚCIOŁA UKIERUNKOWANA NA RODZINĘ

- 3.1. Duszpasterstwo rodzin jako posługa zbawcza Kościoła
- 3.2. Podmiot posługi zbawczej nad małżeństwem i rodziną
- 3.3. Przedmiot posługi zbawczej nad małżeństwem i rodziną
- 3.4. Cel posługi zbawczej nad małżeństwem i rodziną

ROZDZ. 4. METODY, ŚRODKI I ZASADY DUSZPASTERSTWA RODZIN

- 4.1. Metody duszpasterstwa rodzin
- 4.2. Środki duszpasterstwa rodzin
  - 4.2.1. Środki naturalne
  - 4.2.2. Środki nadprzyrodzone
- 4.3. Zasady duszpasterstwa rodzin

ROZDZ. 5. STRUKTURY I FUNKCJE DUSZPASTERSTWA RODZIN

- 5.1. Struktury i funkcje ogólnokościelne
  - 5.1.1. Papieska Rada do Spraw Rodziny
  - 5.1.2. Światowe Dni Rodzin
  - 5.1.3. Międzynarodowe Kongresy Rodziny
- 5.2. Struktury i funkcje ogólnopolskie
  - 5.2.1. Rada Konferencji Episkopatu Polski do Spraw Rodziny
  - 5.2.2. Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin
    - 5.2.2.1. Dyrektor Krajowego Ośrodka Duszpasterstwa Rodzin
    - 5.2.2.2. Krajowy Doradca Życia Rodzinnego

5.2.2.3. Sesje Duszpasterstwa Rodzin

- 5.3. Struktury i funkcje rejonowe i diecezjalne
  - 5.3.1. Struktury i funkcje rejonowe
  - 5.3.2. Struktury i funkcje diecezjalne
- 5.4. Struktury i funkcje w dekanacie
- 5.5. Struktury i funkcje w parafii

ROZDZ. 6. ZADANIA DUSZPASTERSTWA RODZIN

- 6.1. Troska o wspólnotowy wymiar rodziny
- 6.2. Wsparcie sakralnego charakteru małżeństwa
- 6.3. Troska o życie ludzkie
  - 6.3.1. Troska o życie poczęte
  - 6.3.2. Troska o życie człowieka starego i chorego
- 6.4. Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego
  - 6.4.1. Przygotowanie dalsze
  - 6.4.2. Przygotowanie bliższe
  - 6.4.3. Przygotowanie bezpośrednie
- 6.5. Poradnictwo małżeńsko-rodzinne
  - 6.5.1. Parafialne Poradnie Rodzinne
  - 6.5.2. Specjalistyczne Poradnie małżeńsko-rodzinne
  - 6.5.3. Telefon Zaufania
- 6.6. Wszelstronna pomoc rodzinie
  - 6.6.1. Pomoc psycho-duchowa młodym małżeństwom
  - 6.6.2. Odwiedziny duszpasterskie rodzin
  - 6.6.3. Tworzenie wspólnot rodzin
  - 6.6.4. Parafialne rekolekcje rodzin
- 6.7. Pedagogizacja rodziców
- 6.8. Katecheza w rodzinie
- 6.9. Media w życiu rodzinnym
- 6.10. Troska o rodziny w sytuacjach trudnych
  - 6.10.1. Pomoc rodzinie na przełomach życia
  - 6.10.2. Duszpasterstwo małżeństw niesakramentalnych
  - 6.10.3. Duszpasterstwo rodzin niepełnych
  - 6.10.4. Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnością: fizyczną, psychiczną i umysłową
  - 6.10.5. Pomoc rodzinom przeżywającym bezrobocie
  - 6.10.6. Pomoc rodzinom przeżywającym rozłąkę ze względu na emigrację zarobkową

- 6.10.7. Pomoc psycho-duchowa rodzinie w sytuacji śmierci członka rodziny
- 6.10.8. Aspekty duszpasterskie wdowieństwa
- 6.11. Troska o rodziny w sytuacjach nieprawidłowych
  - 6.11.1. Pomoc rodzinom dysfunkcyjnym
    - 6.11.1.1. Pomoc rodzinom uzależnionym od środków psychoaktywnych (alkohol, narkotyki)
    - 6.11.1.2. Pomoc rodzinom uzależnionym od mediów, komputera i innych przedmiotów
    - 6.11.1.3. Pomoc rodzinom doznającym przemocy fizycznej i psychicznej

ROZDZ. 7. RODZINA PODMIOTEM URZECZYWISTNIANIA SIĘ KOŚCIOŁA

- 7.1. Osoby tworzące rodzinę
  - 7.1.1. Mężczyzna jako mąż i ojciec
  - 7.1.2. Kobieta jako żona i matka
  - 7.1.3. Dzieci w rodzinie
  - 7.1.4. Dziadkowie w rodzinie
- 7.2. Rodzina – jako Kościół Domowy
- 7.3. Rodzina jako środowisko wychowawcze przygotowujące swoje dzieci do życia małżeńskiego i rodzinnego
- 7.4. Kręgi apostołatu rodziny
- 7.5. Grupy i Stowarzyszenia rodzin katolickich
- 7.6. Rodzina szkołą apostołatu

ROZDZ. 8. FORMACJA OSÓB PRZYGOTOWUJĄCYCH SIĘ DO DZIAŁANOŚCI W DUSZPASTERSTWIE RODZIN

- 8.1. Pozyskiwanie pracowników do duszpasterstwa rodzin
- 8.2. Sposoby przygotowania osób do pracy w duszpasterstwie rodzin
  - 8.2.1. Diecezjalne kursy dla osób świeckich
  - 8.2.2. Diecezjalne studia nad rodziną
  - 8.2.3. Studia uniwersyteckie nad rodziną (licencjackie, magisterskie, podyplomowe, doktoranckie)
- 8.3. Formacja psychologiczno-pedagogiczna i teologiczna osób pracujących w duszpasterstwie rodzin
- 8.4. Formacja osób duchownych przygotowujących się do pracy w duszpasterstwie rodzin

BIBLIOGRAFIA

- Konferencja Episkopatu Polski: Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin. Warszawa 2003.
Konferencja Episkopatu Polski: Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie. Warszawa 2009.
- Bieleń R.: Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Lublin 2001.
Poręba P.: Potrzeba naukowego duszpasterstwa rodzin. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18:1971 nr 3 s. 120-131.
- Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 1: Teologia pastoralna fundamentalna. Lublin 2000.
Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 2: Teologia pastoralna szczegółowa. Lublin 2002.
- Wojaczek K.: Koncepcja duszpasterstwa rodzin w *Familiaris Consortio*. W: Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii. Red. A.L. Szafrąński. Lublin 1985.

FAMILY PASTORAL CARE
CONCERN FOR MARRIAGE AND FAMILY

Summary

The article presents the founding idea of pastoral care of families as a sub-field of practical theology as well as its significance for the saving work of the Church. The issue is presented in several stages. The starting point is a reflection on the notion and unique nature of pastoral care of families, then it is presented as a scientific discipline but also an important element of the saving activity of the Church focused on the family. Also, the main areas of concern are outlined. The highlight of the article is point 5 attempting to show the idea of having a textbook for family pastoral work, an aid that has never been conceived in Poland. In fact the presentation is not a mere outline but quite a concrete and detailed plan.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: rodzina, małżeństwo, sakramentalność małżeństwa, duszpasterstwo rodzin, grupy rodzin, kręgi apostołatu rodziny, Kościół domowy.

Key words: family, marriage, sacramentality of marriage, family pastoral care, family groups, circles of family apostolate, Home Church